

יא החוטא להצילו לא הקניט את חבריו ואם היה חייב לו ממון. בב"ק ק"ג במשנה: כתב הרשב"ד ח"א לא כמו שהוא כוונתו וכו' ועיקר דבר זה ביבמות [נ]. וי"ל שפסע רבנו ורש"י מדאמרין בסוף

אע"פ שהחזיר לו וכו'. משנה בב"ק סוף החול (דף כ"ב): אפילו לא הקניט את חבריו לא בדברים וכו' עד מיהו והולך לו מימרה דר' יוחנן פ' בתרא דיומא (דף פ"ז): ואם היה רבו וכו'. כ"כ הר"ף והר"ם, ונראה שטעמם מדגריסין בנ"מ (ס) דר"ב הלך י"ג פעמים לבקש מחילה מרבי חנינא והיכי עבד הכי והאמר ר"י בר חנינא כל המבקש מן מחבירו אל יבקש ממנו יותר מנ' פעמים רב שאני. ומפרשים דה"ק דר' חנינא הוה רבו וכשהוא רבו שאני משאך בני אדם שזריך לבקש ממנו אפילו כמה פעמים. ורש"י לא פירש כן:

פ"ג ב אדם שטעונו מרובין וכו'. כתב הרשב"ד ח"א לא כמו שהוא כוונתו וכו' ועיקר דבר זה ביבמות [נ]. וי"ל שפסע רבנו ורש"י מדאמרין בסוף פ"ק דקדושין [מ]: וכתבו רבנו בסמוך לעולם יראה אדם עניו כלליו חלוו זכאי וחלוו חייב וכן יראה לכל המדינה ולכל העולם שזה מלוא אחת אשכנזי שהכריע לו ולכל העולם ולכל המדינה לכך זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע עניו וכל המדינה וכל העולם לכך חובה ולמאי אמר אס הכריע עניו ומדינתו וכל העולם לכך חובה חלל לומר שכיון שהוכרעו לכך חובה מיד הם אוהבים וכו' שהביא רבנו רח"ל מסדוס ועמורה. ומה שהקשה הרשב"ד כי י"ע נשעים חיים הרבה כבר

י אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפצה. ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו דרכם של [ס] זרע ישראל ולבם הנכון אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה: יא החוטא לחבירו ומת חבריו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי זה שכך וכך עשיתי לו. ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים. לא היה יודע לו יורשין יניחנו בבית דין ויתורה:

החוטא

פרק שלישי

א כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות. מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע. מחצה למחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו צדקת. ואם היו עונותיהם מרובין הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו:

ב *אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אוברת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'. וכן כל

א טור שס. סמ"ג עשין שס:

השגת הראב"ד

*אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו. ח"א לא כמו שהוא סובר ששאלו רשעים נחתמין לאלתר למיתה שמיד מתים, ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו, ועיקר דבר זה ביבמות [נ]:

העולם

לחם משנה

כלו. ואם חלמך מאי אהני לן שיקול המדינות שיהיה אחת צדקת ואחת רשעה כיון שאחר כך דין אח כל העולם כלו וכתב כל העולם אוליין. וי"ל דהני לן כשיהיה כל העולם חלוו זכאי וחלוו חייב אז רואין כל מדינה ומדינה כפי מה שהיא אם היא רשעה היא נחרבת ואם היא צדקת היא נולדת והרשעים נאבדים. ח"א י"ל דאפי' העולם שרבו עונותיו מזכויותיו או זכויותיו מעונותיו בכל גוונא המדינה מעונותיה מרובין נחרבין וזכויותיה מרובין היא נולדת. וח"א ח"א מאי אהני לן שיקול כל העולם כלו. וי"ל דהני לן למדינה שחזיה זכאי וחזיה חייב דלא אמרין רב חסד חסד כלפי חסד כיון שכל העולם מרובין עונותיו מזכויותיו היא נחרבת ואם זכויותיו של עולם מרובים מעונותיו היא נולדת: ב אדם שעונותיו מרובין וכו'. מיד הוא מת וכו'. קשה לזה דהא כמה דיקים ראינו שמתים וכמה רשעים שחיים. ועוד קשה דאמרין בצריהא בסוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט): כל שזכויותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששקף את כל החורה כלה וכל שטעונו מרובין מזכויותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים את כל ההורה כלה והעלו באתו סוגיא דשכר מלוא בזהאי עלמא ליכא והרבה תירוצים נאמרו בקושיא זו. ונראה דכוונת רבנו כמה שאלמר כן מן ברשעו רואה לומר מיתה העו"ב. ורבינו איירי כן שיקול העשוי בשעת מיתתו כמו שביאר לקמן ואמר כשם ששוקלין זכויות האדם בשעת מיתתו משמע דעד שהאם שיקול העשוי בשעת מיתתו איירי. וכו"ל מ"מ הרי כהן לקמן ב"ה מי שמתא דיק נחתם לחיים ומי שמתא רשע נחתם למיתה. יש לומר דליק דקאמר רואה לומר דליק באתו הדין ורשע דקאמר רשע באתו הדין כמו שחזין הרמב"ם ז"ל ולכן לא כהן רבנו ז"ל לקמן מי שמתא זכויותיו מרובין מעונותיו נחתם לחיים חלל כהן דליק שאל"פ שיהיה רשע גמור ורואה הקב"ה לפרוע לו שום שכר מלוא נוח לו חיים ומקרי דליק בזה הדין: ובהשגות השיג הרשב"ד ז"ל קושיא זו על רבנו מפני שסובר שהדין דרך מן ברשעו דקאמר היא מיתה ממש והוא חזין דמיתה רואה לומר שלא ימלאו ימיהם ששם שני הדור כדאמרין בסוף פרק החולין (דף מ"ט): את מספר ימיו אמלא אלו שני דורות, ופירש"י אלו שנים ששוקלים לאדם בשעת לידתו ע"כ. ואפילו נחתם למיתה רואה לומר לרעו ששם גזור עליו בשעת לידה שיהיה חמשים שנה לא יהיה חלל ארבעים: וכן מדינה שעונותיה וכו'. שנאמר זעקת סדום ועמורה

מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו וכו' והנבחר כל זה בדברי רבנו: ואם היה רבו הולך וכו' (דף כ"ב) (דף פ"ז) רב הוה פסיק סדרא קמיה דרבי עייל וכו' אחא ר' חנינא וכו' חקד רבי חנינא אל רב לגביה תליסר מעלי יומא דכיופרי ולא אחפיים והיכי עבד הכי והאמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מן מחבירו וכו' ומשני רב שאני. מפרש רש"י ז"ל רב שאני מחבירי היה על עניו. ורבינו גורם רבו שאני כלומר דר' חנינא רבו היה. והקשו עוד ור' חנינא היכי עבד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו' ח"א ר' חנינא חלמא חזא וכו' כלומר ראה בחלומו שרב יעמוד ראש ישיבה שמה ימות הוא כדי שרב יהיה ראש משום דלין מלכות נוגעת בהצטרפה כמלא ימא ולכן לא היה מוחל לו דאמר אדחיה מהכא ויברח לבבל ושם יהיה ראש. וח"א לדעת רבנו שאומר דבריו אפילו אף פעמים היכי אמר אדחיה מהכא הא היה חייב רב שלא ללכת משם עד שיפייסו. וי"ל דמכל מקום כיון שיראה רב שבאסר נד ופולין אחר כמה פעמים אינו רואה למחול לו ישא רגליו וילך לבבל:

פ"ג א כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות. מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע. מחצה למחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו צדקת. ואם היו עונותיהם מרובין הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו: ב *אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אוברת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'. וכן כל

מגדל עז

וזהו דרכו עד המה. פ"ק דר"ה (דף ט"ו) וכמה מקומות בתלמוד וכמה מדרשות: החוטא לחבירו עד כך וכן. פ' בתרא דיומא (דף פ"ז) ובמכילתא: ואם היה חייב עד סוף הפ'. בב"ק פ' הגזול ע"ס (דף ק"ג) במשנה וכמה מקומות:

פ"ג ב כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועונות. מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע. מחצה למחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכויות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו צדקת. ואם היו עונותיהם מרובין הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו: ב *אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אוברת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'. וכן כל

אומר ישא'ה וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים בו, ע"ש [הוכיחו זה מקרא דישור על אנשים ויאמר השאתי וישר העניתי ולא שוה לי. ופירש"י ישור לשון שורה ואין שורה פחות משלש בני אדם ושלש פעמים דכתיב השאתי וישר העניתי ולא שוה לי דהן שלש לשונות של בקשת מחילה, ע"כ]: [ח] כדאיתא התם דרב אחא לגבי ר' חנינא תליסר מעלי יומא דכיופרי לפייסו, ע"ש: [ט] בירושלמי דפרק החולין גריסין הא דאמר אביר שצריך למחול כשלא הוציא לו שם רע אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית ע"כ:

הנהגות מייבונות

עם שאלר פירוש עם שאלר פירושין על מימרה דר' כהנא דה"ל א"ר יוחנן בפרק קמא דר"ה ופירוש זה עם כלל מקום מלכותו בבלי ללבוש עניי ולא ראה לפרש כהנהגה במשנה תורה כמו שהבחנו וכל א"ר ימלא

ד לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו וכו' עד זה שאדם הכריע את כל העולם לאות
ואצלו. ברייתא ספ"ק דקדושין (דף ל"ט מ') :
ה בשעה ששוקלים עונות אדם וכו'. פרק בחרל דיומא (דף פ"ו) : חניא ר"י ב"ר יהודה
אומר עבר אדם עבירה פעם ראשונה ושנים מוחלין לו שלשית אין מוחלין לו
שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש פעם
גבר והחניא שלשית מוחלין לו רביעית אין
מוחלין לו הא ביחיד הא בצבור, זו היא גירסת
הרי"ף והיא גירסת רבינו והראש"ד לא היה
גורס כן ולפיכך כתב ואין הפרש בגמרא בין
יחיד לצבור ולא ידעתי מאין מלאו, ודע דגרסינן
בפ"ק דכ"ה ב"ש אומרים שלש כיתות ליום
הדין

כבר חירץ זה רבינו כמה שכתב ושיקול זה אינו לפי מנין הזכויות וכו' ואין שוקלין
אלא בדעתו של אל דעות. הרי שכבר אפשר שיראה לנו שהוא רשע גמור ועשה מזה
שבעבורה ראוי שיזכה בטובתו שאלוהים יען נחמא בו דבר טוב :

ג כל מי שניחם וכו'. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') : רשב"י אומר אפילו לדיק גמור
כל ימיו ומרד בחורונו איבד את
הראשונה שנאמר וזדקת הזדיק לא תחילו
ביום רשעו ופרך וכו' כמחשבה שונת ומחשבה
זכיון כלומר ולמה איבד את הראשונה אחר
ר"ל בתוכה על הראשונה : ובשם ששוקלים
וכו'. פ"ק דרש"ה השנה (דף ט"ז) : מיתרל דרבי
כרספדאי אחר רבי יוחנן :
לפיכך

העולם כולו אם היו עונותיהם מרובין מזכויותיהן מיד הן
נשחיתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם. ושקול זה
אינו לפי מנין הזכויות והעונות אלא לפי גודלם. יש זכות
שהיא כנגד כמה עונות שנאמר יען נמצא בו דבר טוב.
ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות שנאמר וחוטא אחד
יאבד טובה הרבה. ואין שוקלין אלא בדעתו של אל

דעות והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העונות : ג כל מי שניחם על המצות שעשה ותהא על הזכויות ואמר בלבו
ומה הועילתי בעשייתן הלאוי לא עשיתי אותן הרי זה איבד את כולן ואין מזכירים לו שום זכות בעולם שנאמר וצדקת
הצדיק לא תצילנו ביום רשעו אין זה אלא בתוהוה על הראשונות. ובשם ששוקלין זכויות אדם ועונותיו בשעת מיתתו כך
בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה. מי שנמצא צדיק נחתם
[ה] לחיים. ומי שנמצא רשע נחתם למיתה והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו
נחתם למיתה : ד "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה נזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים
הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושונים כל שנתם
בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשתיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה
ומחשבתו אשר לא טובה. לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב. וכן כל העולם
חציו זכאי וחציו חייב. חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה
אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר וצדיק יסוד עולם זה
שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו. ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק
במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה. ונהגו
כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות
בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום : ה בשעה
ששוקלין עונות אדם עם זכויותיו אין מחשבין עליו עון שחטא
א עור אר"ה ס' תקד. כמ"ג עשין מג. ב עור אר"ה ס' תקפא. ב

השנת הראב"ד
*בשם ששוקלין עונות אדם אין מחשבין עליו עון שחטא בו מחלה. א"א זה מן הערעוב שמערכב
הדברים זה בזה ומדמה דעתו שכן אחדים וזה זרים ונפרדים מאלו. לפי שאלה דברים שנים ורב הסד
מטה כלפי חסד ותנא דבי ר' מעביד ראשון ראשון וכן היא המדה. וראה ביומא רבי יוסי דרבי
יהודה אומר אדם חוטא פעם ראשונה ושנים מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו סבר דנעשה
שכן ענין אחד וכן רחוקים מאלו דברים ושמעאל היה ליום הדין בגדול ולשלי הכינים מביאים
כדברי בית הלל ואין שם זכר למחילת עון אכל הא דרבי יוסי דרבי יהודה בעולם הזה ובהחלת מעשיו
של אדם מימי עונשו ואילו שחטא הראשון והשני והשלישי שידמו לידו אם עשה מהם תשובה אפ"ס שם מן החמורים שצריך יסורין ויוה"כ למרק אלו הראשונים אינן צריכין שם מחולין לגמרי. זו היא המדה
הדברים ושיקלין ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור ולא ידעתי מאין מלאו :

משנה למלך

פ"ג ג ובשם ששוקלין זכויות אדם וכו'. משנה פ"ק דר"ה (דף ט"ז) : דר' פריקס העולם יודון
בפסח על התבואה בעשרת על פירות האילן ב"ה כל באי עובדין לפניו כבני מרון
שנאמר היוצר יחד לכם המבין אל כל מעשיכם. וכתבו התוספות ז"ל בפסח על התבואה בפרק מי שמתו
[י"א] : גבי חסדי שהקניטתו אשתו ערב ר"ה משמע דבר"ה שמת שתי רוחות שמספרות זו את זו ששמעו
מאחורי הפרגוד שכל הורה דרביעית ראשונה כד מלקה אותו ושמה בשמים ב"ה היו מוכיין דין
הגור בפסח א"ר כרבי יהודה דלמר בכל נדונין ב"ה וגור דין בפסח על התבואה ע"כ. ויש לדקדק
במירוא קמא דלחוס סיבה מוכיין ב"ה דין הגור בפסח. וז"ל במ"ש הר"ן ז"ל אמתיתין דבד'
פריקס העולם יודון דלשם דברים הללו נידונין לכל העולם בג' זמנים אלו אכל ב"ה כל באי עולם
עוברים לפניו אחד אחד וגוזרים לו חלקו מדברים הללו ע"כ. הנה כי כן מ"ש מוכיין ב"ה דין
הגור בפסח משום דבר"ה יודון האדם על כל המאורעות שלו ועל תבואותיו ופירותיו כמ"ש הר"ן
וכיון שאדם יודון ב"ה על פי מעשיו צריך לידע מה שגור בכך אל כללות העולם כדי לתת לאיש
כדרכו ומשום הכי היו מוכיין ב"ה דין הגור בפסח. ויש לדקדק במירוא קמא דתורה דמוקי הכי
דפרק מי שמתו כרבי יהודה דכיון דע"כ לא אחיא כמתני' הכי דה' מי שמתו דהא מתני' לא אחיא
כר' דמשמע בגמרא א"כ אמאי לא מוקי הכי דמי שמתו כר' דלמר בכל נדונין ב"ה וגור דין
שלהם ביוה"כ. ונראה דנראה לכו לתוס' לאוקמי הכי דמי שמתו כר' ולא כר' משום דלר"מ הדין
של ר"ה אינו מעלה ומוריד דהא אפשר דעד יוה"כ יעשו תשובה ויתעטל הדין ולא' למאי הלאה
הכריזו בקיעא ב"ה דין כיון שאפשר שיתעטל לא היה לכו להכריזו אלא ביוה"כ שעומה על יום
הוא גור דין. אכל לדברי ר' יהודה דתמלת דין הוי ב"ה וגמור דין בפסח צריך לדעת מה שגור
ב"ה משום דומן הריעס הוא קודם זמן דגור דין ומשם הכריזו בקיעא. מה שדנו ב"ה משום
דלאצטריך לזרעם אכל לר"מ דתמלת דין הוי ב"ה וגמור דין ביוה"כ נמצא שהריעס וקריס הוי כפי גמר
דין של יוה"כ א"כ לא נזכרם ההכרזה של ר"ה ומשם מוקמי למתני' כר' ולא כר"מ :

ד לפיכך צריך כל אדם וכו'. בפ"ק דקדושין (דף מ') : ר"א ב"ר אומר לוי שהעולם יודון אחר
רובו ויחיד יודון אחר רובו עשה מזה אחת אחריו שהכריע את עולמו ואת כל העולם
לכך

לחם משנה

ועומרה כי רבה. וא"כ כיון דסדום עונותיה מרובים מזכויותיה למה הקב"ה היה
מוחל להם בשביל החמשים צדיקים כיון דהדין נתון שאלבד. ויש לומר מפני חפלת
אברהם היה מוחל אפ"ס שאין הדין כך :

ג כל מי שניחם וכו'. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') : ברייתא דרבי ר"ש בן יוחאי
ופירשו בגמ' בתוכה על הראשונה : ובשם ששוקלין וכו'. רבינו סובר דשוקלין
בשעת מיתתו של אדם וכן בראש השנה. ונראה שאלו לו ממה שאמרו בפ"ק דרש"ה השנה
(דף ט"ז) : ג' ספרים נפתחים בראש השנה וכו' הרי שקול של ראש השנה ועוד אמרו
שם ג' כיתות ליום הדין וכו' וכובר רבינו שזה הוא ליום המיתה : הבינונים וכו'.
פ"ק דר"ה (דף י"א) אמרו שם ברייתא שלם כמות ליום הדין וכו' בינונים יורדים
לגיהנם ומתפללין ועולין וכו' ב"ה אומרים ורב חסד וכו' פושעי ישראל בגופם יורדין
לגיהנם ונדונין בה שנים עשר חדש וכו' אכל המינין והמסורות והאפיקורסין שספרו בחזרה
ושכפרו בתהיות המהים ושפרכו מדרכי צבור וכו' יורדים לגיהנם ונדונין בה לדורי
דורות. וכן עוד שם אחר מר ב"ה אומרים ורב חסד וכו' והא כחבי והנחתי וכו' הכס
בפושעי ישראל בגופן והקשו והא אמרת לית להו תקנתא ויתרנו כי לית להו תקנתא
ברוב עונות הבא מחלה עומה וכו' ולית בהו נמי עון פושעי ישראל וכו' לא בגי' אלא
להו בלאו והבאחי וכו' : עוד שם פושעי ישראל בגופן מאי ניהו א"ר קרקפתא דלא
מנה תפילין ומחבלי דרבי רבינו ז"ל מ"ש דדוקא פושעי ישראל בינונים יורדין לגיהנם
אכל שאר בינונים רב חסד מקה כלפי חסד וכן נחבארו כל שאר הדברים. ופושעי דמים
ובפלי לשון הרע והמושך ערלתו לא מחבלי בגמרא : אם עשה תשובה נחתם וכו'
ואם לאו נחתם למיתה. וא"כ כי לא עשה תשובה אמאי נחתם למיתה הא מחלה על
מחלה ורב חסד מקה כלפי חסד כבר חרצו בזה דהיכא דלא עשה תשובה הוי עון אחד
מוסף על העונות משום דבאלו עשרה ימים של תשובה הוא חייב לעשות תשובה ואם לא
עשה הרי עון אחד מוסף על העונות :

ד ובמפני ענין זה. כלומר מפני שצופר מזכירין ב"ה לחפש במעשיו לכך באלו עשרה ימים צריך לעשות מזה ומעשים טובים :
ה בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכויותיו וכו'. בפרק קמא דרש"ה השנה (דף י"א). אמרו חנא דבי רבי ישמעאל טעם עון ועובר על פשע מעביר ראשון ראשון וכן היה
המדה

מגדל עז

את ידו לפשע כרצונו. והקשיא שזכיר הראב"ד ז"ל רוב העולם מקשים פ"ק דר"ה ויש לנו כמה חירויין
בפסח הענין כמו שקבלנו מכתובתו בעלי התוספות ז"ל. ולבי אומר לי כי ר"מ ז"ל לא פסק זה מדר'
כרספדאי עד לפנינו בזה הספר ויפרש כי הוא ביו"ט של ר"ה ואינו ג"כ יחסי זה ענין ופירוש
בחדרי ידיעת הכורא פ' שני מלכות יודי הכורא וכללו בקצרה לפנינו פרק מנחם ואתר כי תשובה
אחיה שאלה אלוהים מאין מרד ורחם מני ים ומי יודע אם דרך בדרך הסוד הנכון הזה כי גדול מאלו דין' : ושיקול זה וכו' עד עורכין הזכויות כנגד העונות. במדרש ובפ"ק דקדושין עם מקלה מקומות
שקבל פירושן : כל מי שניחם עד על הראשון. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') : ומיכר ר"ה אלס ז"ל פ"ק דר"ה : ובשם ששוקלין כו' עד נחתם למיתה. מיתרל דר' כרספדאי הוא פ"ק דר"ה ובגירסא
שלו בשם ר' יוחנן אמר : אע"פ שתקיעת שופר עד אשר לא עונה. במדרש : לפיכך צריך כל אדם עד והצילו. בשעה ששוקלין עד מרכיבי ואילו : בכתב הראב"ד ז"ל וכו' מן הערעוב וכו'. זה הוא עיקר הדברים
שאמרו פ"ק דר"ה ה' כהמלאו אלו עשרה ימים שני ראש השנה ויוה"כ שהוא מאז לכל והפס' לזכותן. בשעה ששוקלין עד מרכיבי ואילו : בכתב הראב"ד ז"ל וכו' מן הערעוב וכו'. זה הוא עיקר הדברים
ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור ולא ידעתי מאין מלאו עכ"ל : ואני אומר כי ר"מ ז"ל לא ערכב אכל חיקן ומזכיר יפה וכתב מרשם הפרק עד תוסא על הראשונות כהם משום דשייכי בכל
ענין

הנהגות מיימוניות

[א] פירשו התוספות דחיים אלו פ' לחיי עד ומיתה זו פ' לגיהנם. אבל הרמב"ן כתב
וז"ל אין אדם יודון ב"ה אלא לעניני העולם הזה וזה שאמר לחיים ולמיתה אינם בימים
בלבר אלא כל העונשים שבעולם הזה נענים ומיתת בנים ועוניו וכיוצא בהם כינו אותם
חכמים
אחיה שאלה אלוהים מאין מרד ורחם מני ים ומי יודע אם דרך בדרך הסוד הנכון הזה כי גדול מאלו דין' : ושיקול זה וכו' עד עורכין הזכויות כנגד העונות. במדרש ובפ"ק דקדושין עם מקלה מקומות
שקבל פירושן : כל מי שניחם עד על הראשון. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') : ומיכר ר"ה אלס ז"ל פ"ק דר"ה : ובשם ששוקלין כו' עד נחתם למיתה. מיתרל דר' כרספדאי הוא פ"ק דר"ה ובגירסא
שלו בשם ר' יוחנן אמר : אע"פ שתקיעת שופר עד אשר לא עונה. במדרש : לפיכך צריך כל אדם עד והצילו. בשעה ששוקלין עד מרכיבי ואילו : בכתב הראב"ד ז"ל וכו' מן הערעוב וכו'. זה הוא עיקר הדברים
שאמרו פ"ק דר"ה ה' כהמלאו אלו עשרה ימים שני ראש השנה ויוה"כ שהוא מאז לכל והפס' לזכותן. בשעה ששוקלין עד מרכיבי ואילו : בכתב הראב"ד ז"ל וכו' מן הערעוב וכו'. זה הוא עיקר הדברים
ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור ולא ידעתי מאין מלאו עכ"ל : ואני אומר כי ר"מ ז"ל לא ערכב אכל חיקן ומזכיר יפה וכתב מרשם הפרק עד תוסא על הראשונות כהם משום דשייכי בכל
ענין

מחלק דת שכל דבר שיהיה נחלת כלל ישראל
עומתו אשר חתשני ואליך מעבירין על כל
עומתו ראשון ראשון ח"כ מיד הוא נחתם
לחיים והיחך כחב למעלה שהבטמים חולים
אוחם עד יו"כ ואם לא עשו תשובה נחתמים
למיתה. וי"ל דלעיל מיירי בר"ה ואז אין מעבירין
ראשון ראשון אלא מוה"נ כע עומתו ב"ה את
הראשון אם את השני והכל מיירי בשעת מחסו
לדעת אם ילך לנן עדן או לגיהנם. וז"ל ח"כ
דבשעת שידון מיירי היכי קאמר בד"א ביחיד
אבל בצבור חולין וכו' דהא בצבור לא שייך
בשעת המיתה שכל הצבור אין מחסו ביום אחד
לשנאמר שידון כחדם אם ילכו לג"ע או לגיהנם,
ועוד שאמר חולין להן ובשעת המיתה לא שייך
חולין. וי"ל דשייך לומר שהצבור נדונים כחד
אם ילכו לג"ע או לגיהנם והא כידן אם כל
אחד מהצבור לא עשה עון בפני עצמו לשייך
לגיהנם אבל הוא ראוי לילך לג"ע והצבור בכלל
חטאו חטאים הראויים בעדם ללכת לגיהנם
ילכו כל אחד ואחד כשימוה לגיהנם שהרי
מצינו דור העלמה אין להם חלק לעו"ב ולא
אשכחן שחמו כלם כחדם אלא ודאי כדאמרן.
ומ"ל חולין ענינו שחולין אלא שלש עומות
אלו ואין מיתחין אותן במשקל עד שישקלו כל
עומותיהם כיון ששקלו עומותיהם אם נמאלו
מרביעי ואליך מרובין על זיכותיהם אותם ג'
עומות מזערפין ודנים אותם על הכל ואם
נמאלו זיכותיהם כנגד עומותיהם מרביעי ואליך
מעבירין כל עומותיהם ראשון ראשון, מעלה לא
יפקה על רבינו מה שהקשה עליו הראש"ל וז"ל
זה

[illegible]

לקרואו מין, ע"ל. וגם לפי מוסחמו זאת היתה כוונתו. וכבר הרחיב הדיבור בזה בעל ספר העיקרים בפרק המכר: [וכן האומר שאינו לבדו ראשון וזו לכל. כלומר האומר אמת שיש אלוה יחיד ואינו בעל גוף והמונה אצל אינו לבדו ראשון שיש חומר ראשון קדום וממנו ברא העולם א"כ אינו ראשון ויותר הכל שהרי החומר לא בראו שהיה קדום:]

כתב הראב"ד וכן האומר שאינו לבדו ראשון א"ל כאותו שאמר וכו' ובהם עשה מה שעשה, ע"ל. כתב כן להגדיל בין זה לאותו שכתב החלה האומר שאין שם אלוה: שלשה

עולמים. המינים והאפיקורוסין והכופרים בתורה והכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל המורדים ומחטיאי הרבים והפורשין מדרכי צבור והעושה עבירות ביד רמה בפרהסיא כיהויקים והמוסרים ומטיילי אימה על

ז חמשה הם הנקראים מינים. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו) אמרין דמין זה העובד כוכבים וכבר רבינו דכל הני מינים מיקרו: והאומר שיש שם רבון אחד וכו'. כתב הראב"ד ולמה קרא לזה מין וכו' המשכחות את הדעות, ע"ל. ויש לחמוה על פה קדוש איך יקרא לאומרים שהוא גוף ובעל תמונה גדולים ועושים ממנו.

ואפשר שיעקר הטעם כמו שכתב בספר העיקרים פ"ב מה"א ו"ל. א"ל אע"פ שיעקר האמונה כן הוא המאמין היותו גוף מלך הפיכתו לשונות הפסוקים והמדרשות כפשטן אין ראוי לקרואו

הצבור שלא לשם שמים ושופכי דמים ובעלי לשון הרע והמושך ערלתו: ז חמשה הן הנקראים [ה] מינים. האומר שאין

שם אלוה ואין לעולם מנהיג. והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר. *והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה. *וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל. וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון

השגת הראב"ד

*והאומר שיש שם רבון אחד אלא שהוא גוף ובעל תמונה. א"ל ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים ועושים ממנו הלכו בזה המעשה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשכחות את הדעות: *וכן האומר שאינו לבדו הראשון. א"ל כאותו שאמר אלהים גדול היה אלא שמהלך לו סמיים גדולים תבו ובהו הושך ומים ורוח ובהם עשה מה שעשה:

לחם משנה

הוא האמת לפי גירסא זו אצל רבינו גורם גירסת ה"ק שהוצא בהלכות ו"ל תיבא ר' יוסי אומר וכו' (עין בכ"מ) ונהבאר דברי רבינו ז"ל לפי גרסא זו: ז חמשה הם הנקראים מינים כו'. י"ל בפירוש המינים וכל שאר הענינים שהזכיר רבינו עובד. חלף מה שפירש המינים הם חמשה מאי זה. הא בגמרא פרק אין מעמידין (דף כ"ו) לא נמצא שם שום סברא כזו אלא חד אמר דמומר להכעיס מין וחד אמר איזהו מין זהו העובד כוכבים אצל אלו החמשה לא מלאו. מיהו הא ל"ק דכלל עובד כוכבים הוה הני חמשה דעובד כוכבים ר"ל שמקבל אלוה אחר אלת האל והפך ומכחיש אלהותו וכן אלו החמשה מכחישי אלהותו הן. אצל קשה מה שפירש באפיקורוסים דגמ' דכנהדרין ברית פ' חלק (דף ל') כשאמרו במשנה ואלו שאין להם חלק לעוה"ב והזכיר אפיקורוס אמרו בגמרא (דף ל"ט ע"ב) מאי אפיקורוס רב ור' חנינא אמרי הריינה זה המצוה ת"ח ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי זה המצוה חבירו בפני ת"ח אצל ביאור זה שהזכיר רבינו באפיקורוס לא מלאה בגמרא. וקשה עוד מזה דלקמן כתב רבינו ז"ל דמצוה ת"ח אין לו חלק לעוה"ב וזה על כרחין יאל לו מאפיקורוס שאמרו בפרק חלק וכתב ור' חנינא מאי שאל דשם מאשר אפיקורוס מצוה ת"ח וכלן פירש באופן אחר. עוד קשה מה שפירש במומרים ישראלים שהם ב' ומה אחד מומר להכעיס וזה תימה דב' אין מעמידין [כ"ו:] פליגי רב אחא ורבינא חד אמר להאבון מומר להכעיס מין וחד אמר אפילו להכעיס מומר הו. ורבינו פסק בהלכות רותה פרק ד' כמאן דאמר אפיקורוס הו שכתב שם האפיקורוסים והם העושים עבירות להכעיס וכו' ה"ז אפיקורוס וא"ל לדברי זה אין למנות אפיקורוס ומומר להכעיס בחדתה דהא בפירוש אמרו גמ' [שם] לדמות זה כמנהיג שם בצרייתא האפיקורוסים ומומרים ואמרו כמי מכלן מומר משום דקשר דהו אפיקורוס וא"ל הו בכלל אפיקורוס וא"כ רבינו כיון שירד למנותו בכלל אפיקורוס היה לו למנותו. ובהל' עב"ס בפ"י גבי מורידין ולא מעלין כתב רבינו אצל המוסרין והאפיקורוסים משראל מזה לאבדן כו' לא הזכיר שם מומרים ונראה דפסק כמ"ד אפיקורוס הו ומסכים להל' רותה וא"כ איך כתב כאן דמומר הו. וע"ק דבהלכות עדות פ"א כתב המוסרין והאפיקורוסים לא להריבו חכמים למנותם בכלל פסולי עדות וכו' שאל מהו אלא רשעי ישראל אצל אלו המורדים הכופרים פחותים הם מעכו"ם שהעכו"ם לא מעלין ולא מורידין וכו' ואלו מורידין ולא מעלין. הרי שם שהזכיר גבי הורדה לבד מומרים וכמ"ד מומר הו והו הפך למה שכתב בהל' רותה ובהלכות עב"ס. וע"ק באפיקורוסין ומומרים היכן מנה בצרייתא שמורידין ולא מעלין הרי לא הזכיר בצרייתא אלא האפיקורוס והמומרים. וע"ק כשהקשו שם בגמרא בפ' אין מעמידין (דף כ"ו) א"ל הני שונה לכל אבידת אחיד לרבות מומר ואת אמר מורידין אמאי א"ל כמי מכלן מומר לשני ליה אידי ואידי במומר לחיובון כאן במומר לכל התורה כאן במומר לדבר אחד דלכל התורה כלה שכתב רבינו לחיובון הו שאמר שאינו רואה להיות שפל כישראל אלא רואה להיות כעכו"ם שהם במעלה וא"כ במומר להכעיס הוא אפיקורוס שפיר מני לאוקמי במומר לכל התורה כולה. וע"ק שכתב בהלכות שחיטה פ"ו ואם היה מומר וכו' או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ואיך קאמר דאפיקורוס הוא הכופר בתורה הא הכא מנה אפיקורוס וכופר בתורה בחדתה. וכן קשה בהלכות רותה פ"ד שכתב והאפיקורוסים והם הכופרים בתורה ונצבואה והא הכא מנה הכופר בתורה והאפיקורוס בחדתה ואיך כתב שם דהוא הוא. וע"ק מ"ס לקמן ויש עבירות קלות מאלו וכו' ולמה לא מנאם בכלל הרשעות ואמאי חלקם דחז"ל מו כלם ביחד משמע דכלם שוים אפיקורוס ואומר אין תורה מן השמים דיחד מנאם בפ' חלק. וע"ק למה לא מנה כאן במומרים מומר לחיובון דלכ"ע מומר הו: ונראה לתרץ לכל זה דרבינו ודאי וקשה לו למ"ד בפ' אין מעמידין [כ"ו:] כמי מכלן מומר דלדבריו איך מנו בצרייתא בפ"ק דר"ה [י"ז:] מומרין ושם לא אמר גמ' כמי מכלן מומר אלא ודאי דיש לתרץ ולומר דיש נקראים אפיקורוסים אע"פ שאינם באמת אפיקורוסים אלא מפני שהם מביאים לאפיקורוסות וזה מצוה לו. וכ"כ רבינו ז"ל בפ"ק דחולין [פ"ו:] בפירוש המשנה על משנה המחלת השוחט במגל וכו' שדוק ובייתוס הכופרים בתורה הם שקורין אותם אשני דורינו אפיקורוסים במוחלט ואין אפיקורוסים על האמת אצל דינים להיות כדון האפיקורוסים ר"ל שמומר להרגם היום בזמן הגלות מפני שהם מצוה לאפיקורוסות, ועוד כתב שם רבינו ז"ל וחז"ל קראו אפיקורוסים לחולקים על הדת ועל הגבולים ומכחיבין הגבולים וכו' א"כ נראה לומר דחז"ל קראו לכלם אפיקורוסים לכופרים ומומרים מפני

הם מצוה לאפיקורוסות האמיתי אצל אינם אפיקורוסים באמת שהאפיקורוסים באמת הם החמשה שהזכיר רבינו ז"ל. ובהו יתורן הקושיא דלצרייתא דר"ה [י"ז:] למ"ד מומר להכעיס אפיקורוס הו דבר"ה לא הזכירו אלא האפיקורוסים שהם אפיקורוסים באמת וכן המומרים וכל שאר כלומר הו' שם האמיתי שראוי לקרואו אע"פ שהחכמים בכל מקומותיהם קראו אפיקורוסים ומומרים ומוסרים ומינים הוא בשם מושאל מפני שהוא מצוה לאפיקורוסות ומחלוקת רב אחא ורבינא בפרק אין מעמידין [כ"ו:] הוא אם קראו חכמים למומר להכעיס בשם מושאל כמו שקראו כן למומר ולכופר אע"פ שאין שם האמיתי אפיקורוסים. ומה שהולך לומר מ"ד להכעיס הו אפיקורוס כמי מכלן מומר הוא מפני שאי אפשר לו לפרש המין האומר בצרייתא שר"ל האפיקורוס האמיתי ופרט מומר כלומר שמו האמיתי ולא נראה בצרייתא לקרוא כאן בשם הכולל אלא נראה להודיע לנו שמו האמיתי כמו שאמרו בפ"ק דר"ה [י"ז:] האפיקורוסים והמומרים וכו' שהזכיר שם האמיתי. זה א"ל לומר דאם כוונת הצרייתא היא כך היה לה להזכיר הכופרים והאפיקורוסים וימא הכי הכופרים והאפיקורוסים המומרים הוירדים ולא מעלין דודאי האפיקורוסים והכופרים לא עדיפי ממומרים וא"כ אמאי לא פרט אותם בצרייתא בפירוש אלא מאי חית לך לומר דכללם בכלל האפיקורוסים א"כ כיון דשם אפיקורוס שם כולל ומושאל הוא א"כ מומר להכעיס נמי בכלל מינים בשם המושאל וא"כ על כרחך כמי מכלן מומר. ומה שלא היראו אידי ואידי לחיובון וכלן לכל התורה כולה כאן לדבר אחד נראה שהוא מפני דמומר לכל התורה כולה ודאי דיקרא מינה בשם המושאל. וכמו שהשיגו הראב"ד ז"ל בהשגות דחזר לדת העכו"ם מודה באלהיהם ונקרא מין וא"ל ודאי דלא מני לאוקמי בצרייתא דמומרים במומר לכל התורה כולה משום דהו בכלל מין. והשגת יוסף הכהן הכל מ"ס דמומר להכעיס הו מומר מנה כאן השם האמיתי כמו שכתב בצרייתא דר"ה [י"ז:] ובהל' רותה שכתב הרי זה מין כלומר הרי זה שקראו אותו חז"ל מין בשם המושאל ובהל' ע"ז שאל הזכיר שם מומרים גבי הורדה כמך על מ"ס בהלכות עדות ששם הזכיר מינהין ואפיקורוסים ומומרים כל אחד ואחד בשמו האמיתי כמו שקראו כאן בהלכות שחיטה. ובהלכות שחיטה (פ"ד) שכתב או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ר"ל שהוא השם המושאל שהחכמים קראו אפיקורוסים בכ"מ בהשאלה. וכן בהלכות רותה שקרא לכופר בתורה אפיקורוס בשם המושאל אצל לא השם האמיתי. ומ"ס רבינו פירוש זה באפיקורוס ולא פירוש שהוא מצוה ת"ח משום דהסברא דחקתו דכאן אמר יורדים ואינם עולים וא"כ אין סברא דבעצירות קלות כאלו יאמר כאן בצרייתא יורדים ואינם עולים דמצוה ת"ח לא עדיף מאל' המעבירות החמורות שבהן חייבי כריתות ומיתות וכן המחבצד בקלון חבירו והמצוה את המועדות וכל השאר שהזכיר רבינו ז"ל לקמן שהזכירו בצרייתא בפ' חלק על מחני' [ט"ז:] דאין תורה מן השמים כופר רבינו ז"ל שאל אלו העבירות הקלות לא היה אומר בצרייתא שוירדים ואינם עולים חז"ל אמרו כן כלומר שהרגיל בהם אין להם חלק לעוה"ב כלומר כיון שהוא עבירה קלה די שגאמר פירוש דברי חכמים שאמרו אין להם חלק לעוה"ב שר"ל הרגיל בהם ואין אותה החומרה כל הני אין להם חלק לעוה"ב כחומרם זאת שהזכירו כאן ולכך לא מנאם רבינו בכלל כל הני שם החמורות. ומה העטעם עצמו לא מנה כאן מפרצ בריית אע"פ שהזכיר בצרייתא שם בפ' חלק אלא בסוף הלכות מילה כתבו והמפרצ ברייתו של א"ל וכו' אין לו חלק לעוה"ב כלומר ובודאי שאין עונש האומר שם כעונש האומר שאלו החמורות שצאלו החמורות הם נכרתות הנפשות לעולם. ומה העטעם עצמו לא מנה כאן רבינו ז"ל במומרים מומר לחיובון משום דאין סברא לומר דמומר לדבר אחד לחיובון אין לו חלק לעוה"ב ואע"פ שקראו אותו חז"ל מומר בכ"מ כופר רבינו ז"ל שאין בכלל פירוש המומרים הנזכר בצרייתא של ר"ה [שם] מומר לחיובון. ומה העטעם עצמו פירש באפיקורוס מ"ס מפני דשם אמר יורדים ואינם עולים ואין להחמיר כ"כ במצוה ת"ח ולכך פירש שהוא דומה לכופר בתורה שר"ל כופר בנצבואה אצל אפיקורוס דמחני' דפ' חלק דשם לא אמר יורדין ואינם עולים וכל אלו החמורות אלא אמר אין להם חלק לעוה"ב שהוא קל יותר פירש מצוה ת"ח. זה י"ל ליישב דברי רבינו על כן:

והאומר שיש שם רבון וכו' אצל שהוא גוף. על זה חפס הראב"ד ז"ל בהשגות דאם עשה צעיונו מפני שראה בכתוב נעשה אדם בללמו דמומונו כו' אין ראוי לקרואו אפיקורוס. ורבינו כופר שאין לך אפיקורוס גדול מזה כמ"ס בפירוש העיקרים במשנה דבפרק חלק: וכן האומר שאינו לבדו האחד וזו לכל. כתב הראב"ד ז"ל בהשגות כאותו

הנהגות מייבונות

בגון בלעם ושכמותו אבל אהרני אתו בדאוריין בריש פירקין ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו'. ע"ש: [ה] רש"י כתב ואני אומר תמה אני על שתי לשונות שכתב על ר"מ ז"ל גדולים ועושים א"כ היות מניחה בואת: האמונה והלא אמרו פ"א דחולין בהמתן של זדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם לזדיקים עצמם לא כ"ש. אמרם בפירוש פ' חלק הארץ ר"מ ז"ל ויורד דבריו כי שם עיקר ההלכה. ותכני לויל לא החזיקו כן לדבריו הכי, אלא שאינו כמחמת ממונה למערכ: וכן האומר שאינו לבדו הראשון: כתב הראב"ד ז"ל כאותו שאמר אלהים וכו' ובהם עשה מה שעשה ע"ל: ואני אומר שזה שטעם רשע וגם רוח הוא: וכן העובד אלוה וזולתו כו' עד כופר בתורה. פ' חלק (דף ק"ב) ופרק אין מעמידין:

מגדל עז

ח שלשה הם הנקראים אפיקורסין. מדהקן בפרק חלק (דף 5) האומר אין תורה מן השמים ואפיקורוס אלא מה שאפיקורוס לאו היינו האומר אין תורה מן השמים. ומ"מ ק"ל דלמדין ההם (נ"ט:) מלי אפיקורוס רב ור' חנינא אמרי זה המבזה ח"ח ר' יוחנן ורבי"ל אמר זה המבזה חזירו בפני ח"ח ונריך טעם למה השמיים רבינו וכתב במקומם מה שכתב: האומר שאין תורה מן השמים אפילו פסוק אחד. בפרק חלק (נ"ז:) חק ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תורה מן השמים ומפרש בגמרא (נ"ט:) שאפילו אומר כל התורה מן השמים חזק מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה חזק עמו זה כי דבר ה' בזה ואפילו אמר כל התורה מן השמים חזק מדקדוק זה מק"ו זה מג"ש זו זה כי דבר ה' בזה ומדלמדין הכא ק"ו וג"ש אלא לא שנה כופר בתורה שכתב לא שנה כופר בתורה שבעל פה בכלל האומר אין תורה מן השמים הוא וכל שכן האומר שהתורה החליף מזה או במזה אחרת שהרי זה מכחיש כמה כובדים המורים שהתורה נאמרה:

מיקרי חבל מין לא מיקרי שהרי אינו מאמין בלבו שיש צור וצלי אלהיו. ופ"ב מהלכות עבודה כוכבים כחז רבינו ישראל שעבד עבודה כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו ואינו כשראל שעובד עבודה כוכבים שיש בה סקילה ומומר לעבודה כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה:

יד ויש עבירות שהם קלות וכו'. במס' אבות פ"ג (משנה י"א) ר' אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלביין פני חבירו ברבים אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב. וק"ל למה לא מנה רבינו מפר בריתו של אברהם אבינו, ועוד מ"ל שאלו קלות מהרש"א דמי' חמיר בעל לשון הרע ממבזה מועדות. ואפשר לומר שמפר בריתו של אברהם היינו מושך בערלתו שמהם בזה הכי דלעיל. אבל קשה למה לא מנה גם מגלה פנים בתורה, וי"ל דבפרק חלק (נ"ט:) אמרינן דמגלה פנים בתורה היינו מבזה ח"ח לו מבזה חבירו בפני ח"ח וכבר מנה רבינו מבזה ח"ח דפסק כר"ב ורבי חנינא דלמרי ההם הכי ולא כר"י ורבי"ל דלמרי דהיינו מבזה חבירו בפני ח"ח דאע"ג דהלכה כר"י לנבי רב מ"מ ר' חנינא אפטר דעדיף מר"י ורבי"ל כיון דלויכא רב נמי בזה הכי וכיון דהוא מדי דסקיקא פסק לקולא: ומבנה שם רע לחבירו. מיהא בפרק הזהב (נ"ח:) דאין לו חלק לעוה"ב ואמרו שם דאפילו דש ציה בשמיה ופירש"י כבד הרגל בך שמכנים אותו בך. ואין פניו מחלבות ומ"מ זה להכלימו מחביון עכ"ל. נראה מדבריו דאי דש ציה בשמיה וזה אינו מחביון להכלימו דשירי וזכות לבנות הוא יודע. ורבינו כתב דמכנה שם ולא כתב שם רע. וי"ל שכתב כן לרבות הא דש ציה בשמיה שכתב אין נראה דענינו שם רע ואפ"ה אכור. ומה שמנה רבינו קורא לחבירו בכינוי ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין להם חלק לעוה"ב רק בפרק בני העיר (מגילה כ"ה) אמרו שאמר רבי נחמיה בן הקנה אחד מהדברים ששנאילים האריך ימים בעבורם הוא שלא נתכבד בקלון חבירו ורבי זירא אמר מהדברים ששנאילים האריך ימים הוא שלא קרא לחבירו בכינוי: וי"ל לדעת רבינו היינו קורא לחבירו בכינוי היינו מכנה שם לחבירו כיון דלמרי דאפילו דש ציה בשמיה ח"ח אינו המכנה הראשון. ואפשר שמשמעות מכנה היינו המכנה הראשון. וממה שאמרו אע"ג דש ציה בשמיה למד רבינו לקורא לחבירו בכינוי בזה"ה וי"ע: בר"א שכל אחד מאלו וכו'. כן כתב הר"י"ף בפ"ק דר"ה וכן כתבו החס"ד ור"ה מהא דתניא פ"ק דקידושין (מ"א) אפילו רשע נמור

רבין העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין: ח שלשה הן הנקראים [א] אפיקורסין. האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם. והמכחיש נבואתו של משה רבינו. והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה אלו הן אפיקורוסים. שלשה הן הכופרים בתורה. האומר שאין התורה מעם ה' אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה. וכן הכופר בפרושה והוא תורה שבעל פה והמכחיש מגידה כגון צדוק ובייתוס. והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אע"פ שהיא היתה מעם ה' כגון ההגרים כל אחד משלשה אלו כופר בתורה: [ב] שנים הם המומרים מישראל. המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה. מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בודן והורגל ונתפרסם בה אפילו היתה מן הקלות כגון שהחזיק תמיד ללבוש שעמנו או לחקיק פאה ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו הרי זה מומר לאותו דבר והוא שיעשה להכעים. מומר *לכל התורה כולה כגון החוזרים לדתי העובדי כוכבים בשעה שגזרין גזרה וידבק בהם ויאמר מה בצע לי להדבק בישראל שהם שפלים ונרדפים טוב לי שאדבק באלו שידם תקיפה. הרי זה מומר לכל התורה כולה: [ג] מחמיאי הרבים כיצד אחד שהחמיא בדבר גדול כגון ירבעם וצדוק ובייתוס. ואחד שהחמיא בדבר קל אפילו לבטל מצות עשה. ואחד האונס אחרים עד שיחטאו כמנשה שהיה הורג את ישראל עד שיעבדו עבודת כוכבים או שהמעה אחרים והדיחם: [ד] הפורש מדרבי צבור אף על פי שלא עבר עבירות אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצות בכללן ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהן אין לו חלק לעולם הבא. העושה עבירות ביד רמה כיהויקים בין שעשה קלות בין שעשה חמורות אין לו חלק לעולם הבא. והוא הנקרא מגלה פנים בתורה מפני שהעזי מצחו וגילה פניו ולא בוש

ז שנים הם המומרים וכו'. מבואר בכמה מקומות בתלמוד מהם פ"ק דחולין (דף ה'.) ומ"ש הוא שיעשה להכעים. גם זה מבואר שם דמומר אוכל נבלות לחילופין דינו כשראל. ופ"ב אין מעמידין (דף כ"ו:) מומר פליגי ביה רב אחא ורבינא חד אמר לחילופין מומר להכעים אפיקורוס היו וחד אמר אפילו להכעים נמי מומר אצל חיהו אפיקורוס העובד עבודה כוכבים ופלוגא דרבי אחא ורבינא ק"ל לקולא ולכך פסק רבינו להכעים היו מומר ולא אפיקורוס: המומר לכל התורה וכו'. כלומר אפילו שגזרו גזירה כיון שמעמלו הלך וחסר לדתם באומרו מה בצע לי להדבק בישראל וכו' וכ"ש אם לא היה שם גזרה ובראון נפשו הלך וחסר וכו': וכתב הראב"ד והמומר לכל התורה כולה כגון החוזר לדת העובדי כוכבים ח"א ומי שחזר לדת עבודה כוכבים הנה הוא מודה באלהיהם. טעמו להשיג על רבינו שה"ל לקריתו מין כיון שמורה בעבודת כוכבים והוא כתב למעלה שהאומר שהוא גוף ובעל תמונה הוא מין ועוד שהם אומרים שהם הרבה והוא כתב למעלה שהאומר שיש שם מנהיג אצל הם הרבה הוא מין והיאך קראו מומר. ואני אומר אילו לא הייתה אומה אחרת בעולם אלא עובדי כוכבים היה לו להשיג כן אצל כיון שיש אמונות אחרות שאין עובדים כוכבים היאך יקרא מין לחזר לדתם. ועוד י"ל שהחזר לדת ההיא שני שמוט רעים נקראו לו מין ומומר. ועוד י"ל שמיין נקרא המחמין בחדא מחתשה דברים הנזכרים למעלה והחזר לדת העובדי כוכבים אע"פ שלא יאמין בדתם אלא שחזר לדתם כדי שלא להיות שפל ונרדף ישראל מומר מיקרי

מדברי תורה: יב שנים הם המוסרין חבירו ביד עכו"ם להורגו או להכותו. והמוסר ממון חבירו ביד עכו"ם או ביד אגס שהוא כעכו"ם ושניהם אין להם חלק לעוה"ב: יג מטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים זה הרודה צבור בחזקה והם יראים ומפחדים ממנו וכוונתו לכבוד עצמו וכל חפציו שלא לכבוד שמים כגון מלכי העכו"ם: יד כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו אע"פ שהן מישראל אין להם חלק לעוה"ב. ויש עבירות קלות מאלו ואע"פ אמרו חכמים שהרגיל בהן אין להם חלק לעוה"ב וכדי הן להתרחק מהן ולהזהר בהן. ואלו הן המכנה שם לחבירו והקורא לחבירו בכינוי והמלביין פני חבירו ברבים והמתכבד בקלון חבירו והמבזה תלמידיו חכמים והמבזה רבותיו והמבזה את המועדות והמחלל את הקדשים. במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה

לחם משנה

שומר אלהים צור גדול היה וכו'. נראה ביאור דבריו מפני שלפון רבינו מורה שכוונתו שהאומר שאין הקב"ה ראשון אלא שקדם לו סבה ששנאיל אותה כבה נהיה הוא הרי זה. אפיקורוס לכך קאמר דאפילו לא קאמר כך אלא פחות מזה שאע"פ שלא נהיה האל מתחת סבה כלל אלא דביאית העולם לא ברא אלא יש מיש הרי זה

מגדל עז

שנים הם המומרים עד התורה כולה. כוף סוריות וסוף יומא: כתב הראב"ד וי"ל ומי שחזר לדת העובדי כוכבים הנה מודה וכו' והרי הוא מין עכ"ל: ואני אומר שיהא נשאר ר"מ וי"ל מקושיא זו דהכי איתא פרק אין מעמידין להדיא אלא שפירש כי אינו חוזר מחמת שמאמין אלא מחמת שגלות אלו וגלות אלו וגם רבים שאין להם דעת להכחין ואין פיהם ולבם שוין. והמיינן לא כן דרכם אלא מחמת שגלות אלו וכוונתם להכחין אבר לא כדת, ושיקר הדבר כוף סוריות וסוף יומא. ויש לי ראיה פשוטה כי הכל תלוי בלכ' פ' קמא דחולין (דף יג) גמרא דמתניתין דשחיטת נכרים דלמרינן אין מיניין באומות ואסקיקא דר' יוחנן דאמר האומות שכוונתם להרץ לאו עובדי עכו"ם הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם וכדן: מחמיאי הכנים יד הקדשים. נטו ונשתחו פ"ק דר"ה (דף ע"א י"ג) וסוף פרק בתרא יומא (דף פ"ו) ופ'

הנהגות מיימוניות

המנינים המהפכים דברי אלהים חיים: [א] בפ"ק דר"ה פירש"י אפיקורוס מבזה ח"ח וכן בגמרא דחלק פליגי אמוראי רב אמר זה המבזה תלמידיו הכמים ר' יהושע בן לוי אומר זה

גמור כל ימיו ועשה תשובה בחטאיו אין מזכירין לו: כל הרשעים וכו'. פ' לפני אידיון (דף ז'). וכלן שחזרו בהם אין מקבלין אותם עולמים דברי ר"מ ר"י אומר חזרו בהם במטמוניות אין מקבלין אותם בפרהסיא מקבלין אותם. ח"ד עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותם בפרהסיא אין מקבלין אותם ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרים בין כך ובין כך מקבלין שנאמר שובו בני ישראל אומר ר' יצחק איש כפר עכו ח"ד יוחנן הלכה כמותו הוה. ומפרש רבינו דהאי וכלן קאי אכל רשעים ופושעים וכיוצא בהם. ונראה דקאי לכל הכך שכתב בפ' זה גם לאפיקורוסין ואלו שפסקו בפרק ב' דעכו"ם שהאפיקורוסין אין מקבלין אותם בתשובה לעולם כבר כתב שם והאפיקורוסים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרו עד שנמלאו עוברים על גופי מורה להכעיס בשלש נפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון משמע דבהך אפיקורוסים דוקא הוא דקאמר שאין מקבלין אותם: ארבעה

הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו. כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה [ג] בין בגלוי בין במטמוניות מקבלין אותן שנאמר שובו בני ישראל שובבים. אע"פ שעדין שובב הוא שהרי בסתר שב ולא בגלוי מקבלין אותו בתשובה:

פרק רביעי

א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה. ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו: ואלו הן. (א) המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה. (ב) והמטה את חבריו מדרך טובה לרעה כגון מסית ומדיח. (ג) הרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו. הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש ונמצא כמחטיאו. ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה אלא יניחם בבשלונם. (ד) והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר: ב' ומהן חמשה דברים הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן. ואלו הן. (א) הפורש מן הצבור, לפי שבזמן שיעשו תשובה לא יהיה עמהן ואינו זוכה עמהן בזכות שעושיהן. (ב) והחולק על דברי חכמים, לפי שמחלוקתו גורמת לו לפרוש מהן ואינו יודע דרכי התשובה. (ג) והמלעיג על המצות, שכיון שנתבזו בעיניו אינו רודף אחריהן ולא עושן ואם לא יעשה במה יזכה. (ד) והמבזה רבותיו, שדבר זה גורם לו לדחף ולטרדו כגחזי ובזמן שנמרד לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת. (ה) והשונא את התוכחות שהרי לא הגיח לו דרך תשובה. שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכילימין אותו חוזר בתשובה כמו שכתוב בתורה זכור ואל תשכח, ממרים הייתם. ולא נתן ה' לכם לב. עם נבל ולא חכם. וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חומא. ידע שור קנהו. מדעתי כי קשה אתה. וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר קרא בגרון אל תחשוך. וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה, וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו לפיכך יעמוד בחטאתיו שהם בעיניו טובים: ג' ומהם חמשה דברים העושה אותן אי אפשר לו שישוב בתשובה גמורה לפי שהם עונות שבין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר לו או ישאל ממנו למחול לו. ואלו הן. (א) המקלל את הרבים ולא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה. (ב) והחולק עם גנב, שלפי שאינו יודע גניבה זו של מי היא אלא הגנב גונב לרבים ומביא לו והוא לוקח. ועוד שהוא מחזיק יד הגנב ומחטיאו. (ג) והמוציא אבדה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה, לאחר זמן כשיעשה תשובה אינו יודע למי יחזיר. (ד) *והאובל שור עניים ויתומים ואלמנות. אלו בני אדם אמללין הם ואינן ידועים ומפורסמים וגולים מעיר לעיר ואין להם מכיר כדי שידע שור זה של מי הוא ויחזירו לו. (ה) והמקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן הגיע המייה זו וכמה היא כחה כדי שיחזיר, שהדבר יש לו רגלים ועוד שהוא מחזיק יד זה ומחטיאו: ד' ומהן חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן. לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא. ואלו הן

לחם משנה

הטובה מפני גודל חטאו כמ"ס ר"ל כלומר שהקב"ה נועל ממנו דרכי התשובה אבל לפעמים יעשה אותה ויהנה לו וכמ"ס רבינו בבבא קמא. אבל האומר הרי זמני הוא ויהרר רע שלא יבא לעשות תשובה מפני שנעשית לו כהיתר מלבד שאין הקב"ה מספיק בידו לעשות התשובה לפי חטאו וזהו הוה בעצמו לא יבא לעשות בשום דבר שנעשה לו כהיתר, ורבינו לא הזכיר אלא פעם אחת כדברי הברייתא שמהם הכ"ד מפני שהאומר פעם אחת הוא מזה המין שאין הקב"ה מספיק ולזה כתב אין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה כפי גודל חטאו, אבל האומר הרי זמני אין זה מזה המין אלא שהוא בעצמו לא יעשה כדפרישתי:

ב המבזה רבותיו. שם בברייתא מן אבותיו, וכונן רבינו דהני תרתי חד נינהו דאל"כ פש ליה חדא והוה להו כ"ה ואין קאמרם הברייתא כ"ד:

ג האובל שור עניים. ולא של עשירים והזכיר רבינו הפסע אלו בני אדם וכו'. והראב"ד ז"ל גורם שור עניים ור"ל שהוא דוחק אותו בחובו וכו'. הלכך נקט עניים וכו' שאין להם לפרוע: המקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן פירוש אדם שמקבל

כל הרשעים וכו'. בפ"ק דעבודת כוכבים (דף ז'). ח"ד וכלן שחזרו בהם וכו' (עין בב"מ). ופירש"י ז"ל דזבן אגזלגס ועמי ארץ קאי והתם דמו פירושו ופירשו פי' אחר ורבינו גורם כגורם הרי"ף ז"ל שגורם כל הפושעים שחזרו בהן כו' ונחבארו דברי רבינו לפי גרסא זו:

פ"ד א ארבע ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו'. ברייתא זו לא נמצאת אלא בדברי הרי"ף ז"ל בפרק יו"ט ושם מנה אלו כ"ד דברים ורבינו ביארן כולם בטעמים: האומר אחטא ואשוב וכו'. בפ' יו"ט (פ"א). אמרו האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה והקשו בגמרא למה לי אחטא ואשוב הרי זמני וחזרו כדרכי הוה אומר רב דאמר רב הוה אומר רב כיון שעובר אדם עבירה ושגה בה הותרה לו הותרה לו אלא אימא נעשית לו כהיתר ע"כ, וא"כ קשה על רבינו דתשגה בגמ' דבעין שיאמר הרי זמני אחטא ואשוב ואין כח דנחמד בגי. וי"ל דרבינו חוקשה לו דברייתא לא הזכיר אלא פעם אחת אחטא ואשוב ובמהני' הזכיר תרתי דמשמע דבעין תרתי. ולכן מירץ דלא פליגי דברייתא קאמרם דאין הקב"ה מספיק לו לעשות

הנהגות מיימוניות

זה המבזה חבירו בפני ח"ו וכו' בעירוד: [ג] פרק קמא דעכו"ם בר' שמעון ורבי יהושע בן קרחה דאמר ר' יצחק איש כפר עכו הלכה כמותו הוה:

ואומר מנשה אין לו חלק לעכו"ב מרשם ידוים של בעלי תשובה דהני תנא קמייהו דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה לג' שנים כו' עוד אמר רבי יוחנן מנשה רבי שמעון בן יוחאי כו' עד שפסק הקב"ה כעין מחמתה בריקע כדי לקבלו, נמצא בכל תלוי בתשובה: כל הרשעים והפושעים כו' עד סוף הפרק. בנכונות כוף פ' עד כמה (דף ל') ופ"ק דע"ז (דף ז'):

פ"ד ארבעה ועשרים דברים מעכבין עד כשילונם. פרק הלך (דף ק"ו) ופ' כ' דיומא (דף כ"ב): והאומר אחטא ואשוב עד מכפרת. פרק חטא דיומא (דף פ"א): ומהן ה' דברים עד בעיניו טובים. פ"ק דתעניות (דף ה') וחילוק כ"ד דברים ליקטם בתלמוד: מהן ה' עד התירונו לו. פ' הלך: כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא שונה וכו' ואומר שני אנו נועל ע"כ: ואני אומר שדקדקי כהני יד ל"מ ז"ל ונמצא דגל"ס: והמקבל שוחד עד ומחטיא אותו. זה בכלל שאר הדברים הדומים לחטא נמדה ונמשקל ונמשורה: ומהן המשה דברים עד כעל עניויות, ומהן ה' דברים עד כעל תשובה, כל אלו הדברים עד סוף הפרק. פרק הלך (דף ק"ו) וכבר כתבתי מקלף לשון בגמרא אשר שם: